TOLUNAY, A., 1992., Orman Köylerinde Sosyoekonomik Kırsal Ormancılık Sorunları ve Çözüm Yolları, Orman Teknikerleri Dergisi, Eylül-Ekim 1992, Sayı: 54, Yıl: 6, Düzce, Türkiye.

ORMAN KÖYLERİNDE SOSYO-EKONOMİK KIRSAL ORMANCILIK SORUNLARI VE ÇÖZÜM YOLLARI

Ahmet TOLUNAY

1. GİRİŞ

Ülkemizde, her yıl yaklaşık 20.000 hektar orman alanı, orman içi veya kenarında yaşayan insanlar tarafından ekonomik gereksinmelerin karşılanması maksadıyla bilinçsizce yok edilmektedir. Yaşanılan ekonomik sıkıntılar, bu insanlarımızı bu tür bilinçsiz bir davranışa sevk etmektedir. Yıllardan beri Bakanlık veya Genel Müdürlük düzeyinde Türkiye Ormanlarının yönetimi ve işletilmesi sorumluluğunu üstlenmiş olan ormancılık örgütü; ülke ormanlarıyla birlikte, orman içi veya kenarında yaşayan insanların sosyo-ekonomik sorunlarınıda üstlenmek ve bu sorunların çözümünün sorumluluğunuda yüklenmek zorunda kalmıştır.

Sosyo-ekonomik ormancılık sorunlarının çözümü için çaba gösteren ormancılık örgütünün, bu alanda ulaştığı nokta yeterli değildir. (Tolunay, 1992, s. 19) Türk Ormancılığı, sosyo-ekonomik sorunların çözümü için, hala arayış içerisindedir. Son zamanlarda ORKÖY teşkilatının yeniden Genel Müdürlük düzeyinde kurulması sevindirici bir gelişme olmakla birlikte, sosyo-ekonomik ormancılık sorunlarının analizi ve çözüm şekilleri açısından yeni politika ve stratejilerin ele alınması ve uygulanması gerekmektedir.

2. ORMAN KÖYLERİNDEKİ SOSYO-EKONOMİK SORUNLARIN KAYNAĞI

Ekonomide bir deyim vardır; "İnsan ihtiyaçları sınırsızdır. İnsan ihtiyaçlarını karşılayan mal ve hizmetler ile bu mal ve hizmetlerin üretildiği kaynaklar kıttır." Sınırsız insan ihtiyaçlarını, kıt kaynaklarla karşılamak her ekonominin en başta gelen sorunudur. İnsan ihtiyaçları, temel ihtiyaçlardan (barınma ve beslenme) başlar, lüks ihtiyaçlara kadar giden bir yelpazede seyreder. Eğer herhangi bir insan grubu veya toplum kesiti, en azından temel ihtiyaçlarını karşılayacak kaynaklara sahip değilse, çaresizlik içerisinde, çevresinde bulabileceği ve ulaşabileceği kaynakları araştıracak, yasal olmayan bir kullanım sözkonusu olsa bile zorunlu olarak o kaynağı kullanım yolunu seçecektir. Bu yargı orman içi veya kenarında, köy-kasaba şeklindeki yerleşim birimlerinde yaşayan insanlar içinde geçerlidir. Orman Köylüsü seçimini, en azından temel ihtiyaçlarını karşılamak için; hayvanlarını ormanda otlatmak, yapacak ve yakacak odun ihtiyacını ormandan karşılamak, ormanın bahsettiği meyva ve yiyecekleri ormandan toplamak zorundadır. Eğer yeterli tarım arazisi yok ise, açmacılık yaparak tarım arazisi temin etmek zorundadır. Orman köylülerinin bilinçsizce ve düşünmeden yaptıkları bu eylemler doğru değildir. Eğitimsizlik ve kültürsüzlük nedeniyle, sonucu düşünülmeden yapılan bu davranışlarla Türkiye ormanları yok olmaktadır, bitirilmektedir. Türkiye Ormancılık Mevzuatının ilgili kanunları bu tür davranışları suç saymasına ve müeyyideler getirmesine rağmen bu eylemlerin bir türlü önüne geçilememektedir. Yürürlükteki kanunlar gereğince, orman idaresi mensupları, orman köylüsünün bu tür ormanı yıkıcı ve yok edici davranışlarını tespit etmek, suç zabtı ile teşvik etmek ve mahkemeye vermek zorundadır. Bu noktada orman idaresi ile orman köylüsü karşı karşıya gelmekte, arada ise ormanlar ile orman alanları kalmaktadır. Sadece son on yıllık dönemde (1976-1985) yılda ortalama 5336 adet ormanda hayvan otlatma, 2296 adet orman içi yerleşme, 8450 adet ormanda tarla açma, 18492 adet izinsiz kesme, 9121 adet taşıma ve 1195 adet orman yangın olayının saptanması sorunun boyutunu açıkca ortaya koymaktadır. (Özdönmez ve Arkadaşları, 1989, s. 179).

Orman köylerinde yaşayan insanların bir yıllık temel ihtiyaçlarını karşılayacak üretim, üretim yılı sonunda gerçekleşmiyorsa, ya kaynaklar yetersizdir, ya da kaynakların üretim dallarına tahsisi yanlış yapılmaktadır. Eğer bu durumlar var ise mevcut üretim dalları yeterli verimi ve geliri sağlamayacaktır (Tolunay, 1991 a, s. 6).

Orman köylerindeki mevcut üretim kaynaklarını, bu kaynakların çeşitli üretim alanlarının sağladığı gelirleri incelerken, bazı kriterler ve ölçütler temel alınmak zorundadır. İşte bundan sonra yapılacak açıklamalarda ve irdelemelerde yerleşim birimi olarak KÖY, alan olarak KÖY MÜLKİ HUDUTLARI temel alınmıştır.

3. ORMAN KÖYLERİNDE TİPİK ARAZİ KULLANIMI VE BU ARAZİ KULLANIMININ ORMAN ALANLARINA YANSIMA ŞEKLİ

Türkiye'nin neresinde olursa olsun herhangi bir orman köyü (Karadeniz Orman Köyü, Ege-Akdeniz Orman Köyü veya Doğu-Güneydoğu Orman Köyü vs.) arazi kullanımı ve kırsal uğraşı düzenleri açısından gözlemlendiğinde, üç farklı arazi kullanımının belirgin bir şekilde kendisini gösterdiğini görebiliriz. Şekil 1'de köy merkezinden başlayarak köy mülki hudutları sınırına kadar, herhangi bir orman köyündeki arazi kullanımının dağılımını şematik görebiliriz. Şekilden de görüleceği üzere, bir orman köyü temel alındığında, köy mülki hudutları içerisinde üç tür arazi kullanım alanının bulunduğu gözlenmektedir. Bu

kullanım alanları İNSAN-ORMAN-TOPRAK üçlüsünün karşılıklı etkileşimi ile ortaya çıkmıştır. Bu üçlünün içersinde ORMAN ve TOPRAĞA ekonomik amaçlar için doğrudan doğruya müdahalede ve etkide bulunan varlık İNSAN olmaktadır.

Orman köylerinde belki kesin sınırlarla değil de, bazı özellikleri ve nitelikleri gereği ayrıma tabi tutulan bu üç alanın kullanım detayı, her alanın kendine özgü göstergeleriyle aşağıda ayrı başlıklar halinde verilmiştir.

3.1. I. KULLANIM ALANI (İskan, Küçük Bahçe Tarımı, Ahır Hayvancılığı)

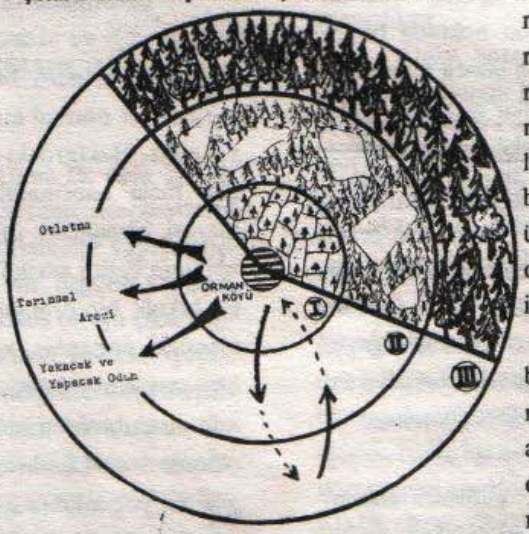
Bu kullanım alanı orman köylerinde yaşayan insanların en çok zamanlarını harcadıkları alan olup, içersinde insanların temel ihtiyaçlarını karşıladıkları yapılar ile (ev, konut vs.) bazı kırsal uğraşı düzenlerini gerçekleştirdikleri (ahır, samanlık, odunluk vs.) tesisler bulunmaktadır. Bu yapı ve tesisler, orman köyü içerisinde yaşayan insanların tek tek kendi mülkiyetlerinde olup, şahsi kullanımla kendilerini göstermektedir. Öte yandan, yine bu kullanım alanı içerisinde, tüm köy halkının ortak kullanımına konu olan yapılar (cami, köy konağı, okul, sağlık ocağı, kooperatif binası vs.) bulunmaktadır ki, çoğunun mülkiyeti köy tüzel kişiliğine aittir. Genelde I. kullanım alanı, iskan olarak kullanım ağırlığı taşımasına rağmen, bazı kırsal uğraşı düzenlerine (küçük bahçe tarımı, ahır hayvancılığı, halıcılık gibi küçük el sanatları vs.) mekan teşkil etmesi, bu alanın yoğun bir kullanıma sahne olduğunu göstermektedir.

İdeal bir varsayımla orman köyündeki herhangi bir ailenin konut, ahır, samanlık ve odunluk gibi yapı tesislerine sahip olduğunu düşünelim. Bu yapılara sahip bir orman köylüsü, belki estetikten yoksun bir şekilde yapılan bu yapılarda, gündelik yaşantısının büyük bir kısmını harcamaktadır. Yapıların düzenliliği değil kullanımın basitliği önemlidir. Bu düşüncelerden hareket eden orman köylüsü, kendine özgü bir mekan dağılımı ile bu yapıların içersinde uğraşısını sürdürmektedir.

Köy merkezi olarak tanımlanabilecek yerleşim alanı içerisinde orman köylüsü, genelde küçük bahçe tarımı ve ahır hayvancılığı yapmaktadır.Küçük bahçe tarımında amaç; çoğunlukla kendi ihtiyacını karşılamak için sebze ve meyve yetiştirmektir. Küçük bahçe tarımı için kullanılan araziler, alan itibariyle küçüktür ve ev, ahır, samanlık gibi yapıların hemen içinde ve yakınında bulunurlar. Yetiştirilen ürünler baklagil ve sebze türü ürünleridir. Bu ürünler orman köylüsü tarafından bizzat tüketilir veya üretim büyük olursa pazarda satışa sunulur. Ahır hayvancılığı ise bu amaçla yapılmış bir binanın içerisinde, gerek endüstriyel yem, gerekse yazın otlak ve tarla alanlarından toplanarak elde edilmiş ve kurutulmuş yem bitkileri ile yapılmaktadır. Elde edilen süt ve süt ürünleri hem orman köylüsü tarafından tüketilir, hemde pazarda satışa sunulur.

İskan, küçük bahçe tarımı, ahır hayvancılığı ve diğer uğraşlar için kullanıma konu olan I. KULLANIM ALANI köy merkezinden itibaren, köy yerleşim sınırından başlayan tarım alanlarına doğru uzanmaktadır. Buradaki tarım alanları, küçük bahçe tarım alanlarına doğru uzanmaktadır. Buradaki tarım alanları, küçük bahçe tarımı yapılan alanlardan biraz farklıdır. Alan itibariyle büyük olup, sebze ve meyve ürünlerinden ziyade tahıl ve bazı endüstriyel tarım ürünü elde etmek için işletilebilmektedir.

Şekil 1 Orman Köylerinde Tipik Arazi Kullanımı

I. KULLANIM ALANI:
İskan, küçük bahçe tarımı, mera ve ahır hayvancılığı ve diğer kırsal uğraşlar
II. KULLANIM ALANI:
Tarım, mera, bozuk orman alanları
III. KULLANIM ALANI:
Henüz bozulmamış orman alanları

Bu kullanım alanı için belirtilebilecek diğer hususlar; iskan alanlarının genelde düz veya eğimi az olan alanlarda seçildiği, köy yerleşim sınırından başlayan tarım alanlarının ise açmacılık suretiyle ormandan kazanılmış alanlar olduğudur. İleride açıklanacağı üzere bu alan II. kullanım alanının katkısı ile III. kullanım alanına doğru sürekli ilerlemekte ve genişlemektedir. Tarım yapılan alanlar; daha önce üzerinde orman örtüsü bulunan alanlar olup, orman köylüsü tarafından tarımsal amaçlar için kullanılmak maksadıyla, orman örtüsünün açmacılıkla yok edilmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Belki bu alanlar, ilk aşamada humus açısından zengin olan orman toprağı sayesinde, iyi tarımsal ürün vermiştir. Fakat daha sonraları toprak fakir düştüğünde, tarımsal üretim kapasiteleri azalmış ve kötürelmiştir. Aynı şekilde orman örtüsünden yoksun kalan arazi yoğun bir aşınım ve taşınıma maruz kalmış, erozyon had safhaya ulaşmıştır. Sonuçta böyle bir arazide, ekonomik kazancı düşen orman köylüsü yeni alanlara doğru yönelişe geçmiştir. Bu yöneliş ise II. kullanım alanını ortaya çıkarmıştır.

3.2. II. KULLANIM ALANI (Tarım, Mer'a, Bozuk Orman Alanları)

Daha önce açıklanan kullanım alanında da belirtildiği üzere, böyle bir kullanım alanının ortaya çıkması, orman köylüsünün yeni tarım alanlarına ihtiyaç duyması nedeniyle olmuştur. Açmacılık suretiyle kazanılan arazide tarımsal verimin düşmesi, artık o arazinin bu amaçla kullanımını gereksiz kılmıştır. Orman köylüsü yeni arazi bulmak zorundadır. Bu amaçla kullanabileceği arazi fazla meyilli olmamalı, ayrıca üzerindeki orman örtüsünün kaldırmak için fazla bir zorlukla karşılaşılmamalıdır. Orman köylüsü, tarımsal amaçla kullanmayı düşündüğü herhangi bir orman alanındaki orman örtüsünü kaldırmak için farklı yöntemler izlemektedir. Zaten I. kullanım alanının hemen yakınında bulunan bu alanlardaki orman örtüsü, yapacak ve yakacak odun temin etmek maksadıyla peyderpey yok edilmiştir. Yasal olmayan bu kullanım, bir anda değil, yıllar yılı, belki her yıl tek bir ağacı kesmek suretiyle süregelmektedir. Bu olguyu bir anda farketmek ve anlamak mümkün değildir. Ormanın yıkımı veya yok edilmesi aslında bu noktada başlamaktadır. Yapacak ve yakacak temin etmek maksadıyla, yasal olmayan bir kullanımla yıllar geçtikçe yapısı bozulmaya başlayan meşcerelerin yok edilip ortadan kaldırılması, o kadar zor olmadığı gibi dikkat çekicide değildir. Belirtilmesi gereken diğer bir husus, tarımsal kullanım için açma yapılacak alan gecekondu yapar gibi bir anda ortaya çıkmadığıdır. Belki önceleri birkaç metrekare ile açılan alan ileride genişleyecek, dekarlara hatta hektarlara ulaşacaktır. Açılan bu alanın sahipliliğini üstlenmek için çeşitli yöntemler izlenecek, çitle çevresi çevrilecek, zeytin veya meyva ağaçlarının fidanları dikilecektir. II. kullanım alanında yaşanılan orman yıkımı genelde bu şekilde olmaktadır. Orman köylüsü tarımsal uğraşlar için kullanmayı düşündüğü orman alanlarını açıklanan yöntemleri izleyerek yok etmektedir. Sonuçta; eğimi az olan arazilerin açmacılıkla kazanılmasından sonra, meyilli alanlarda kalmış bölük, pörçük meşcereler ve parça parça orman alanlarının görüntüsü oluşmaktadır. II. kullanım alanının en önemli ve en çarpıcı özelliği buradadır.

Ayrıca bu kullanım alanında, ekonomik amaç taşıyan diğer bir kullanım şeklini belirtmekte fayda vardır. Ağaç örtüsü yok edilmiş veya parça parça bölünmüş meşcereler içerisinde hayvan otlatmak suretiyle yararlanma, II. alanın diğer bir kullanım şeklidir. I. kullanım alanı içerisinde yer alan ve tarımsal amaçla kullanılan sahipli arazilerde otlatma yapmak zordur. Bu sebeble hayvan sahipleri otlatma yapmak amacıyla, II. alanı yoğun bir şekilde kullanmaktadır.

Bu alanın ormancılık açısından kullanımı belirtilecek olursa; sosyo-ekonomik ormancılık sorunları nedeniyle, teknik bir ormancılık yapmak mümkün değildir. Gençleştirme ve bakım çalışmaları yapılsa bile başarı şansı yoktur. Üretim amacı düşünülse bile ağaç serveti ve niteliğinin bozukluğu nedeniyle yeterince odun ürünü alınamamakta ve ayrıca yeni bir meşcerenin tesisi zor olmaktadır. Kısacası sosyo-ekonomik ormancılık sorunlarını çözmeden, II. kullanım alanında ormancılık yapmak mümkün değildir.

II. kullanım alanının diğer bir önemli özelliği statik değil dinamik oluşudur. Yani bu alan sürekli hareket halindedir. II. kullanım alanı, III. kullanım alanına doğru sürekli bir gidiş yolu izlemekte, bu alandan orman örtüsünü bozarak ve yok ederek aldığı arazileri, I. kullanım alanına vermektedir.

3.3. KULLANIM ALANI (Henüz Bozulmamış Orman Alanları)

Üzerindeki orman örtüsünün insan etkileriyle bozulmadığı ve sadece ormancılık üretiminin yapıldığı orman alanları bu kapsamdadır. Bu alanlardaki meşcereler normal kuruluştadır veya normal kuruluşa yakındır. Hektardaki ağaç serveti miktarı ve dağılımı çok fazla anormallikler göstermemektedir. Orman idaresi, ormancılık üretimini gerçekleştirmek için, ormanlara çeşitli silvikültürel müdahalelerde bulunmakta, teknik bir ormancılık yapmaya çalışmaktadır. Bu alandaki ormanlar, köy yerleşim merkezinden belirli bir uzaklıkta olması nedeniyle, henüz sosyo-ekonomik insan baskılarına maruz kalmamaktadır. Belli ölçülerde sosyal baskı olsa bile, II. kullanım alanındaki gibi bir yoğunlukta değildir. Tarımsal üretim amacıyla açmacılık, otlatma ve kaçak kesim gibi ormanı yok edici insan etkileri yok denecek kadar azdır. İşte bu niteliklere sahip III. kullanım alanında, sosyo - ekonomik sorunların azlığı nedeniyle teknik bir ormancılık yapmak mümkün olmaktadır. Yapılan gençleştirme ve bakım çalışmalarından arzulanan sonuçlar alınabilmektedir. Üretilen orman ürünleri düzenli ve sürekli bir şekilde talep eden tüketicilere sunulabilmektedir. Kısacası bu kullanım alanında "Planlı, rasyonel ve teknik bir ormancılık" yapmak için hiçbir engel bulunmamaktadır. Fakat normal kuruluşta ormanların bulunduğu III. kullanım alanında tehlike altındadır. Zira II. kullanım alanı sürekli bir şekilde, III. kullanım alanına doğru hareket etmekte, sosyal baskı ile bozulan orman alanlarını tarım arazisi şeklinde I. kullanım alanına vermektedir.

4. SOSYO-EKONOMİK ORMANCILIK SORUNLARININ ÇÖZÜM YOLLARI

Buraya kadar yapılan açıklamalarda; orman köylerinde var olan sosyo-ekonomik ormancılık sorunlarının neden ve nasıl ortaya çıktığı irdelenmiş, ayrıca Türkiye'de yer alan 17.000 orman köyünün herhangi birinde arazi kullanımının ne şekilde oluştuğu ve nasıl geliştiği belirtilmeye çalışılmıştır. Eğer Türkiye Ormanları içerisinde veya kenarında yaşamlarını sürdürme çabasında olan yaklaşık 10 milyon nüfus olan bir insan kitlesi ve bu insanların içerisinde yaşadıkları köy kasaba şeklindeki 17.000 yerleşim birimi bulunmasaydı, Türkiye gibi ülkelere özgü sosyo-ekonomik ormancılık sorunları olmayacak ve bu sorunların çözümü için yasal ve örgütsel düzenlemelere de ihtiyaç duyulmayacaktır. Fakat, malesef ormancılığımızın sosyo-ekonomik sorunları vardır ve bu sorunların çözümü için çaba gösterilmesi ve çözümler üretilmesi gereklidir. İşte bu gerekçelerle bazı çözüm önerileri aşağıda verilmiştir.

4.1. Neden "SOSYAL ORMANCILIK" ve Nasıl Bir "ORKÖY"

Ormancılıkta sosyal yaklaşıma ilk defa 1950'li yıllarda ihtiyaç duyulmuş ve çıkarılan mevzuatlarla sosyo-ekonomik yönlü çeşitli uygulamalar yapılmıştır. Uygulamaların tek elden köklü bir örgütle yapılma gereksinimi ORKÖY gibi bir teşkilatı ortaya çıkarmıştır. Verimli çalışmaları hiç bir zaman yadsınmayacak olan ORKÖY, 1980'li yıllara gelindiğinde önce küçültülmüş ve daha sonra ormancılık dışı bir kuruma verilmiştir. Sosyal yaklaşımlardan yoksun kalan ormancılık örgütü yeni arayışlar içerisine girmiştir. 1986 yılında "Sosyal Ormancılık" kavramının ortaya atılması ile birlikte, yine bu ad altında bazı çalışmalar yapılmıştır. "Daha önce ORKÖY teşkilatının yaptığı çalışmalar ile Sosyal Ormancılık çalışmalarının karşılıklı ilişki düzeyleri ve birbirleriyle konumları nedir?" şeklinde bir soru aklımıza gelebilir. Bu soruyu şu şekilde cevaplamak mümkündür: **"1970 yılında kurularak, yurt düzeyinde yaygın hizmet veren ve başarılı uygulamaları ile 1980'li yıllara gelen ORKÖY, dünyada ve Türkiye'de sosyal ormancılık uygulamalarının ilk örneklerinden birisidir. Belki çalışmalar sosyal ormancılık adı altında yapılmadı. Fakat bugün; ORKÖY'ün hizmet ettiği süreç içerisinde yaptığı tüm uygulamaları sosyal ormancılık olarak nitelendirmek gerekmektedir" (Tolunay, 1992, s. 19).**

Öte yandan, ORKÖY'ün faaliyet gösterdiği dönemde, uygulama açısından bazı eksiklikleride vardır. ORKÖY'ün ele aldığı ve uyguladığı projeler, orman ve orman alanları ile, doğrudan ilişkili projeler değildi. Çoğunlukla yeni kırsal uğraşı düzenlerini orman köylerine sokmaya yönelik projelerdi. Süt sığırcılığı ve besicilik kredileriyle çeşitli tesisler yapıldı. Ama, orman alanlarındaki hayvan otlatması bir türlü önlenemedi. Dam örtülüğü olarak köylülere malzeme verildi ama yapacak ve yakacak odun üretim ve tüketim dengesi kurulamadı. Süt sığırcılığı, arıcılık, ev ve el sanatları ile ekonomik geliri sağlayan ürünler elde edilmesine rağmen,pazarlama mekanizması yeterince oluşturulmadı.

Türk Ormancılığındaki sosyal yaklaşımların gelişimine ve özellikle ORKÖY'e ait bu tespitleri yaptıktan sonra, sosyo-ekonomik sorunların çözümü için sosyal ormancılığın Türk ormancılığında nasıl uygulanacağını açıklamaya çalışalım. Bilindiği gibi 1991 yılında Orman Bakanlığı'nın yeniden kurulmasından sonra, Bakanlığın ana hizmet birimleri içerisinde Orman Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü (ORKÖY)'de yerini almıştır.

ORKÖY sosyo-ekonomik ormancılık sorunlarının çözülmesi maksadıyla kurulmuş olup, ormancılık tiplerine göre yapacağı ormancılık şekli sosyal ormancılıktır.

Daha önce hizmet ettiği dönemde orman ve ormancılıkla ilgili kırsal uğraşı düzenlerine çok az yer veren ORKÖY, yeni dönemde ormancılıkla doğrudan ilişki kırsal uğraşı düzenlerine yer vermek ve zenginleştirmek zorundadır. ORKÖY'ün yeni dönemde sosyal ormancılık olarak uygulayabileceği bazı kırsal uğraşı düzenleri ve modelleri; mer'a ıslah çalışmaları, kavakçılık, çevre ağaçlandırmaları, toplum ormancılığı, agroforostry üretim sistemleri, işgücü arz-talep dengesi, yakacak odun üretim ve tüketim dengesi gibi uygulamalar olabilir. ORKÖY'ün bünyesinde yer alacak Etüd Plan ve Proje Heyetleri bu kırsal uğraşı düzenlerini ve modellerini ele alıp planlayabilmelidir. Klasik uğraşı düzenleri olan besi ve süt sığırcılığı, arıcılık, ev ve el sanatları gibi, daha önce tip projelerle uygulaması yapılan çalışmalar içerisine, yukarıda belirtilen kırsal uğraşı düzenleri ve modellerde yer aldığında, orman köylüsünün orman ve orman alanlarıyla uyumlu bir yaşantı içerisine girmesi sağlanabilecektir. Şekil 2'de ORKÖY'ün ele alacağı kırsal uğraşı düzenleri, toplu halde gösterilmiştir.

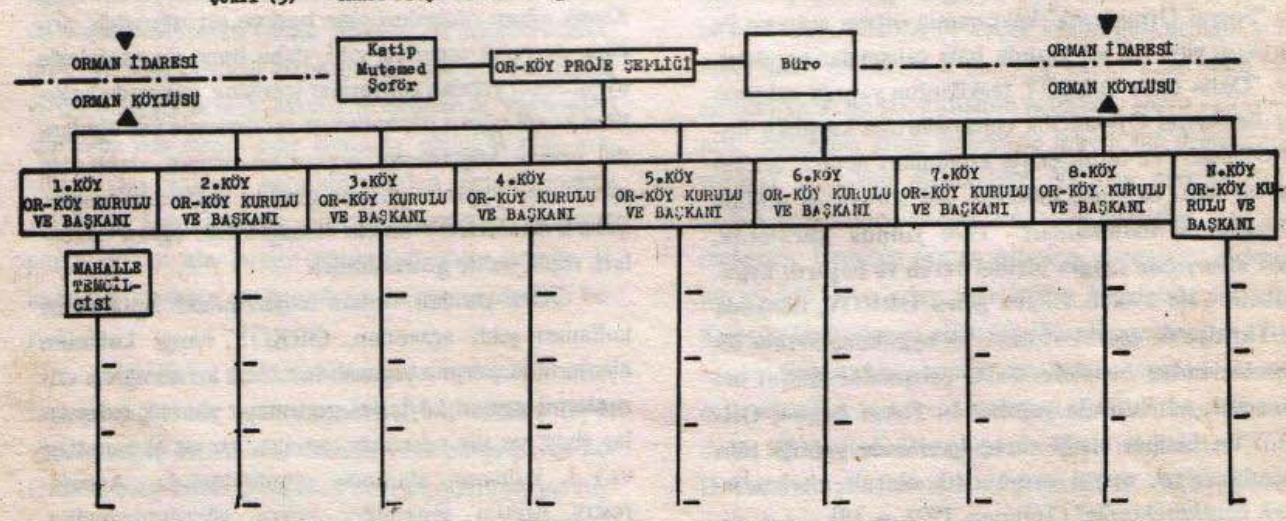
Öte yandan orman köylerindeki tipik arazi kullanım şekli açısından, ORKÖY hangi kullanım alanlarında çalışma yapmalıdır? Yeni kırsal uğraşı düzenlerini orman köylerini getirmeye yönelik çalışmalar (besi ve süt sığırcılığı, arıcılık, ev ve el sanatları vs.) I. kullanım alanında uygulanmalıdır. Agroforestry üretim sistemleri, çevre ağaçlandırmaları, mer'a ıslah çalışmaları, kavakçılık ve toplum ormancılığı ise ağırlıklı olarak II. kullanım alanında uygulanmalıdır.

ŞEKİL 2 ORKÖY TEŞKİLATININ SOSYAL ORMANCILIK OLARAK UYGULAYABİLECEĞİ KIRSAL UĞRAŞI DÜZENLERİ VE MODELLERİ

TARIMSAL UĞRAŞILAR Yem Bitkileri Yetiştirilmesi Yöresel Tarım Ürünlerinin Veriminin Artırılması Meyvacılık ve Bağcılık Agroforestry Üretim Sistemleri	HAYVANCILIK UĞRAŞILARI Koyunculuk Besi ve Süt İnekciliği Besi ve Yumuşta Tavukculuğu Arıcılık Alabalık ve Sazan Yetiştiriciliği-Üretimi Endüstriyel Süt ve Süt Ürünleri tesisleri
EV VE EL SANATLARI Marangozluk ve Doğramacılık Halıcılık Turistis ve Hediyelik Eşya Sanaatları Diğerleri	ORMANCILIK UĞRAŞILARI Kavakçılık Çevre Ağaçlandırmaları Mer'a Islah Çalışmaları Toplum Ormancılığı Ormancılık çalışmaları İçin İşgücü Arz-Talep Dengesi Model Küçük Orman Ürünleri Sanayii Orman Yan Ürünleri Üretimi Agroforestry Üretim Sistemleri

Sosyal Ormancılık uygulamaları yapacak olan ORKÖY, insanları belirli etrafında toplayıp, bu amaca doğru yöneltmek ve yaptığı çalışmalara orman köylüsününde katılımını sağlamak için, bazı halkla ilişkiler tedbirlerini alması ve halka ilişkiler araçlarından yararlanması gerekmektedir. Hatta, sosyal ormancılık uygulamalarında halkla ilişkiler araçlarından yararlanılması kaçınılmazdır (Tolunay, 1991 b, s. 12). Hatırlanacağı üzere, daha önce ORKÖY'ün il veya ilçe kamu yöneticileri bir toplantı yapıyor ve yapılacak işler ile üstlenilmesi gerekli görevler bir protokolle belirleniyordu. Fakat bu toplantılara hiç bir orman köyü temsilcisi katılamıyor veya katılması sağlanmıyordu. Hizmet götürülücek insanların temsilcilerinin bulunmadığı bu kurullar ve yapılan toplantılar, orman köylülelerinin bulunmadığı bu kurullar ve yapılan toplantılar, orman köylülerinin temsilcilerinide bu kurullarda yer ve görev vermelidir. Bunun için ORKÖY'ün en alt hizmet birimi olacak "Proje Mühendislikleri"nde, Şekil 3'deki gibi bir organizisyonu orman köylerinde kurması faydalı olacaktır. Şekil 3'den de görüldüğü gibi, bir Proje Mühendisliğine bağlı orman köylerinin, her birinden muhtar yada kooperatif başkanlığı niteliğinde birer temsilci seçilerek "Orman Köyleri Kurulu"nu oluşturmak mümkündür. Bu kurul ve kurulun üyeleri, Proje Mühendislikleri ile koordineli çalışarak, orman köylerine götürülecek hizmetlerin etkin ve verimli olmasını sağlayabilir. Ayrıca dağınık yerleşme sahip orman köyleri için, her mahalleden bir temsilci seçilerek, köy içerisinde bir organizasyona gitmek de mümkündür. Eğer ORKÖY bu şekilde ki halkla ilişkiler araçlarından yararlanılırsa hedef kitlesi olan orman köylülerine çok rahat ulaşarak yapacağı çalışmalara etkinlik ve ivme kazandırır.

Şekil (3) ORKÖY Proje Mühendisliğinin Kuracağı Halkla İlişkiler Organizasyonu

KURULLAR

Köy Kurulu : Mahalle Temsilciliklerinden oluşmaktadır

İlçe Kurulu : Kaymakam + Orman İşl.Müdürü veya Şefi + Diğer Kamu Kurum ve Kuruluşların Temsilcilikleri + ORKÖY Kurul Başkanları

İl Kurulu : Vali + Orman Bölge/İşletme Müdürü veya Şefi + Diğer Kamu Kurum ve Kuruluşların Temsilcileri + ORKÖY Kurul Başkanları

4.2. Bir Sosyal Ormancılık Modeli Olarak "TOPLUM ORMANCILIĞI" ve Uygulama Şekli

Gelişme çabası içerisinde olan ülkelerin kırsal yörelerinde yaşayan insanlar, çevrelerindeki arazileri yıllardan beri süregelen alışkanlıklarıyla kullanmaktadırlar. Yaşadıkları bu yörelerde kendi geliştirdikleri kırsal uğraşı düzenleri ve üretim biçimleri ile geçimlerini sürdürme çabasında olan bu insanlar, çevrelerindeki arazilerin kullanım şekillerini de kendileri belirlemektedir. Arazi kullanım şeklinin, eğitimsiz ve kültürsüz olan bu insanlar tarafından belirlenmesinin nedeni, böyle ülkelerde arazi kullanım politikaları ve stratejilerinin henüz oturmamış ve yerleşmemiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Ülke topraklarının, toprağa dayalı üretimlerden (tarım, orman, mer'a) hangilerine tahsis edileceği sorusunun cevaplanamaması, yanlış arazi kullanımını günden güne artıracak, yanlış üretim alanlarına sevk edilen arazilerden istenilen miktar ve kalitede ürünler alınamayacak, sonuçta ise bilinçsizce bu uğraşları yapan kırsal nüfus fakir düşecektir. Kırsal kalkınma ve kırsal nüfusun refahı için çalışan yöneticiler ve bu konuda politika tespiti yapan kişilerin, arazi kullanım politikası ile ilgili yeni kavram ve stratejileri uygulamaya geçirmeleri öncelikle ele alınması gerekli konular olmaktadır. Arazi kullanım politikaları ve stratejileri belirlenirken, kırsal yörede yaşayan insanların temel istemlerinin neler olduğunun ortaya konması gereklidir. Çünkü kırsal yöredeki insanlar çevrelerindeki arazilere, belirli gereksinmelerini karşılamak için yönelmekte ve kullanmaktadırlar. Böyle yörelerde yaşayan insanlar en azından beslenme gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak için tarımsal alan bulmak ve buldukları bu alanlarda, ihtiyaç duydukları tarımsal ürünleri yetiştirmek zorundadırlar. Kırsal yörede yaşayan insanlar az gelişmişliğin yarattığı ekonomik ortamın zorlukları gereği çevrelerindeki arazileri dilediklerince kullanabilmektedir.

Gelişme çabasında olan ülkelerin, orman alanları içerisinde veya bitişiğinde yaşan insanlar ise, ekonomik amaçlı gereksinmelerini ve taleplerini, çevrelerindeki ormanlara ve orman alanlarını yansıtmaktadırlar. Bu insanların barınacakları ev ve yapıları yapmak için yapacak oduna ısınma ve pişirme gereksinmelerini karşılamak için ise yakacak oduna ihtiyaçları bulunmaktadır. Ayrıca hayvancılık uğraşları için kullanacakları samanlık ve ahır gibi tesisler içinde yine yapacak oduna ihtiyaçları vardır. Ülkenin orman idaresi, bu yörelerde yaşayan köylülerin oduna olan taleplerini kabul etmekte, ve bu konuda önemli yasal haklar sağlamaktadır. Köylülerin ihtiyaçları her yıl devlet ormanlarından elde edilen odun ürünleriyle karşılanmaya çalışılmaktadır. Fakat köylülere sağlanan bu yasal haklar orman idaresi üzerine büyük maddi külfetler yüklediği gibi, köylülerin ihtiyaçlarının tam manasıyla karşılanamadığını düşünmesi nedeniyle, kaçak veya illegal yoldan çevrelerindeki orman alanlarını yine yapacak ve yakacak odun elde etmek maksadıyla kullanmaları söz konusu olmaktadır. Yasal olmayan kaçak orman emvali kullanımını önlemek için yasalarla müeyyideler getirilmesine rağmen, bu yasadışı kullanımın önüne geçilememektedir. İlginç olanı; ne kadar orman emvali temin edilirse edilsin bu insanların yine orman ürünlerine ihtiyaç duymalarıdır. Bu yönelişin temelinde, devletin ileride kendilerine verilen bu haklardan mahrum bırakabileceğini düşünmeleri ve orman idarelerine duydukları güvensizlik yatmaktadır. Bu yörelerde yaşayan insanlar ormanların yetiştirilmesi ve bakımına hiç bir katkı sağlamasalar bile, sadece orman alanları içerisinde yaşadıklarından dolayı, yapacak ve yakacak odun ihtiyaçlarının karşılanması için hak iddia etmektedirler. İşte bu özellik ve niteliklerde ormancılık sorunları olan ülkelerin ormancılık örgütleri, maruz kaldıkları bu tür sosyal baskılar nedeniyle darboğazlara ve sıkıntılara düşebilmektedir. Öyleki, orman işletmelerinin piyasaya satarak gelir sağlayacakları orman ürünleri, köylülere çok ucuz fiatlarla verilmekte, bu suretli orman işletmeleri zarar eder bir duruma düşmektedir. Diğer taraftan yasal olmayan orman ürünü kullanımının da önüne geçilememekte, bu konuda suç işlediği tespit edilen orman köylüleri adliye koridorlarında hesap vermek zorunda kalmaktadır. İşte bu tür sorunları çözmek için, bir sosyal ormancılık modeli olarak TOPLUM ORMANCILIĞI ortaya atılmış ve bazı uzakdoğu Asya Ülkelerinde ve özellikle Nepal'de başarılı uygulamaları yapılmıştır (Pandey ve Yadama, 1990, s.88).

Toplum Ormancılığının temelinde; kırsal toplumların, çevrelerindeki ormanlardan devamlı fayda temin etmelerini sağlamak ve onlara daha fazla sorumluluk vermek düşüncesi bulunmaktadır. Bu sorumluluklar; çevrelerindeki ormanların yönetimine ve işletilmesine doğrudan veya dolaylı olarak katkıda bulunmak, düzensiz ve aşırı faydalanmayı azaltıcı çalışmaların yürütülmesinde görev almak olarak belirtilebilir (Becker, 1991, s. 2).

Toplum ormancılığında; ülkenin orman idaresi orman köylülerinin oduna olan ihtiyaçlarını kabul etmektedir. Çoğunlukla köye yakın, daha önce köylülerin yasadışı yollarla bile kullandığı, düşük verimli bir orman alanını köylülerin kullanımına tahsis etmekte, fakat bazı kurallar ortaya koymaktadır (Ohe, 1991, s. 4). Tahsis edilen orman alanı kişi yada kişilere değil, tüzel kişiliğe sahip bir kuruma verilmektedir. Bu kurum köy tüzel kişiliği veya o yörenin kooperatif tüzel kişiliği olabilmektedir.Tahsis olunan orman alanının idare ve işletilmesi, bu tüzel kişilik tarafından yürütülmekte, teknik yardımlar ve hizmetler ise orman idaresi tarafından yapılmaktadır. Bu orman alanından yararlanma hakkına tüm köy halkı sahip olup, köylülerin ayrıca orman idaresine yakacak ve yapacak odun talep hakları bulunmamaktadır. Köy halkının yapacak ve yakacak odun talep miktarını, ormanın işletme ve idaresini üstlenmiş tüzel kişiliğin yöneticileri belirlemekte ve ihtiyaç sahiplerine bu talebe göre orman ürünü vermektedir.

Köylülere tahsis edilen orman; köy halkının yıllar itibariyle gereksinim duyduğu yapacak ve yakacak odun miktarını sağlayan üretimi, verecek ölçüde işletilmektedir.

Toplum ormancılığının sağlıklı bir şekilde uygulanması için, yıl ya da belirli yıl grubu (10 ya da 20 yıl) baz alınarak, orman köylerinin yapacak ve yakacak odun talep miktarılarının yıllar itibariyle belirlenmesi gerekmektedir. Tahsis edilecek orman alanı, ağaç serveti açısından bu talebi karşılayacak nitelikte ve vasıfta olmalıdır. Diğer taraftan orman idaresi, tahsis ettiği orman alanını köylülerin kullanımına verirken, katı kurallar koymak zorundadır.

Bu açıklamalardan sonra; "Acaba Türkiye'de toplum ormancılığını, uygulamak mümkün müdür?, ya da Türkiye'de toplum ormancılığı nasıl uygulanacaktır?" sorusuna cevap aramaya çalışalım. Bilindiği gibi, Türkiye Cumhuriyeti Ormanları içerisinde yaşayan insanlarımızın orman içi yerleşmeleri ve buralardaki yaşantıları, tarihsel açıdan uzun bir süreç geçirmiştir. Özellikle Cumhuriyetten önce ve Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda çıkan isyanlar ve ayaklanmalar halkın orman içi yerleşmelerini hızlandırmış ve kendisini emniyette hissetmek isteyen halk, bu amaçla orman içlerine yönelmiştir. Bu yerleşmelerden sonra kendine özgü yaşam şekli ve kırsal uğraşı düzenleri kuran halk, çevresindeki ormanlarıda, gelişigüzel kullanmaya başlanmıştır. Çeşitli tarihlerde bu yörelerde yaşayan halkın gereksinim duyduğu yapacak ve yakacak odun ihtiyacının karşılanması için yasal düzenlemelerde yapılmıştır. Osmanlı devrindeki ilk orman kanunlarından olan 1870 tarihli orman nizamnamesiyle orman köylülerine bazı haklar verilmiş ve ormanlar mülkiyet itibariyle; devlet, vakıf, köy-kasaba baltalıkları ve kişilere ait korular olarak ayrılmıştır. 1920 yılında da Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk meclisi olan TBMM "39 Sayılı Baltalık Kanunu" nu çıkararak köylülere 2'şer hektar baltalık verilmesini öngörmüştür. Daha sonra 1924 yılında 484 Sayılı Devlet Ormanlarından Köylülerin İntifa Hakkı Kanunu" ortaya konmuş ve yine, orman köylülerine bazı haklar verilmiştir. 1937 tarihli "3116 Sayılı Orman Kanunu" nunda da orman köylülerine verilecek olan haklar gözardı edilmemiş ve bu haklar "3444 sayılı Kanun" ile daha da artırılmıştır. 3116 Sayılı Kanundan sonra yürürlüğe giren ve yıllar itibariyle yapılan birçok değişikliklerle günümüze kadar, halen yürürlükteki "6831 Sayılı Orman Kanunu'da orman köylülerine birçok haklar tanımaktadır. Bu kanunun 31. ve 32. maddeleri orman köylülerinin yapacak ve yakacak odun ihtiyaçlarının verilme usullerini belirleyen maddeler olup, Türkiye'de niçin toplum ormancılığının uygulanması gerektiğini ortaya koyan maddelerdir.

Yıllardan beri orman köylülerine tanınan kanuni haklar çerçevesinde, orman köylülerinin yapacak ve yakacak odun gereksinmesi karşılanmaya çalışılmaktadır. Fakat bu haklar orman idaresi üzerinde büyük yük teşkil etmektedir. Örnek olarak Zonguldak Orman Bölge Müdürlüğü, son üç yılda sınırları içerisinde bulunan orman köylerine 111.845 m^3 yapacak, 817.038 ster yakacak odun vermiştir. (Kaynak: Zonguldak Orman Bölge Müdürlüğü İşletme Pazarlama Şube Müdürlüğü Kayıtları). Eğer bu Bölge Müdürlüğü orman köylüsüne verdiği bu yapacak ve yakacak odunları piyasaya satmış olsaydı, 132 milyar TL. gelir elde etmiş olacaktı. Oysa verilen bu yapacak ve yakacak odun miktarlarına karşılık orman köylüsünden 13 milyar TL. para tahsil edilmiştir.Dikkat edilirse bu rakam, köylüye verilen yapacak ve yakacak odunun piyasaya satılması şartı ile elde edilecek gelirin onda birine eşdeğerdir. Yani 120 milyar TL. para orman köylüsüne sübvanse olarak verilmiştir. Orman Bölge Müdürlüklerinin en az 10 tanesinin aynı uygulamaları yaptığı farzedilirse, ulaşılacak rakamların hangi boyutlarda olacağı açıkça anlaşılır.

Türkiye'de bu sorunların çözümü için "TOPLUM ORMANCILIĞI" denenmeli ve uygulanmalıdır. Orman Bakanlığını, orman köylülerinin yapacak ve yakacak odun talebi sıkıntısından kurtarmak ve ayrıca gayrısal yoldan yapılan köylü faydalanmasını önlemek için toplum ormancılığını kullanmak mümkündür. Ayrıca orman köylerindeki tipik arazi kullanım şekline göre ormanlar üzerindeki sosyal baskıyı, III. kullanım alanı (henüz bozulmamış ormanlar) sınırında tutmak toplum orancılığını uygulamakla mümkün olabilir.

Toplum ormancılığı ilk aşamada oturtulması ve uygulanması zor bir sosyal ormancılık modelidir. Bu zorluk mülkiyet düzeni yerleşmemiş ve kadostro sorunu çözülmemiş ülkelerde daha da artmaktadır. Fakat toplum ormancılığının uygulanamaz diye bir kuralı yoktur. Ülkemizinde kadastro mülkiyet sorunları çözümlenmemiş ve düzenli arazi kullanımı yaygınlaşmamıştır. Ancak, radikal ve köklü değişiklikler yapılırsa toplum ormancılığı süratle ülkemizde uygulamaya konulabilir.

Ülkemizde toplum ormancılığının yapılacağı alan, orman köylerindeki tipik arazi kullanım şekillerine göre II. kullanım alanında kendini göstermektedir. Toplum ormancılığı için tahsis edilecek orman alanları, bu kullanım alanı içerisinde yer alan bölünmüş parçalanmış orman alanları olacaktır (Bkz. şekil, 1).

Her orman köyüne ne kadar toplum ormanı tahsis edileceği, o orman köyündeki kişilerin yıllar itibariyle gereksinim duyacakları yapacak ve yakacak

odun miktarlarına göre belirlenmelidir. Dünyada toplum ormancılığı uygulayan ülkelerde köyler veya yerleşim birimleri miktar olarak genelde 100 hektar orman alanına sahiptir (Becker, 1991, s. 4). Türkiye'de 17.000 orman köyü olduğuna göre, toplum ormancılığının uygulanması sonucunda 1.7 milyon orman alanının köylülere tahsis edileceği, kaba bir rakam olarak ortaya çıkar. Fakat bu rakam kesin bir değer olmayıp, herhangi bir köye tahsis edilecek orman alanı miktarının belirlenmesinde, o köyün nüfusu ve yıllar itibariyle yapacak ve yakacak odun gereksinmesinin ne miktarda olduğu ve geliştiği dikkate alınmalıdır.

Ülkemizde toplum ormancılığı uygulamalarında tahsis olunacak orman alanı, kişi ya da kişiler olarak değil, köy tüzel kişiliği olarak verilmelidir. Tahsis olunan ormanın, yönetimi ve işletilmesi görevinide köy tüzel kişiliği üstlenmelidir. Toplum ormanı olarak verilecek sahaların bir plan dahalinde işletilmesi zorunlu hale getirilmelidir.

Ülkemizde, toplum ormancılığı uygulaması kararı alınırsa bu konuda düzenlemeler yapacak mevzuatın çok iyi şekilde hazırlanması gerekmektedir. Yürürlükteki yasalara göre, Türkiye'de toplum ormancılığını uygulamak mümkün değildir. Çünkü ormancılık mevzuatlarında devlet ormanlarının mülkiyeti ve işletmesi devronulamaz şeklinde hükümler bulunmaktadır. Toplum ormancılığı uygulaması düşünülürse, bazı yasalarda köklü değişiklikler yapmak zaruridir.

Toplum ormancılığı uygulamalarında, işletme ve yönetimi köylülere verilen orman laanları için teknik hizmet ve yardımların, özellikle ilk uygulama yıllarında yapılması gerekmektedir. Bugün toplum ormancılığı uygulaması yapan birçok ülkede, bu ormanların teknik işlemleri yine o ülkenin orman idaresi tarafından yapılmaktadır. Hatta bazı toplum ormanları, bizzat orman idaresince yönetilmektedir.

Bunun yanında en azından bu modelin oturtulması aşamasına kadar orman köylülerinde doğrudan veya dolaylı olarak mali destekde yapılmalıdır.

Türkiye'de toplum ormancılığı mevzuatını hazırlarken; tahsis olunan orman alanının başka maksatlarla kullanılamaycağına, satmak ve elden çıkarmak suretiyle değerlendirilemeyeceğine, köylülerin yapacak ve yakacak odun ihtiyaçlarının sadece bu ormandan karşılanacağı ve bunun dışında orman idarelerine hiçbir zati ihtiyaç talebinde bulunulamayacağına, ormanın bir plan dahilinde işletileceğine, tutulacak tüm kayıt ve defterler ile ormanda yapılacak tüm işlerin her an denetlenebileceğine ve bu konuda kusurlu olacak kişilerin cezalandırılabileceğine ilişkin hükümlerin yer almasına büyük önem verilmelidir.

5. SONUÇ

Bu makale ile; "Türkiye Orman Köyllerinin Sosyo-ekonomik Sorunları" irdelenmiş ve analiz edilmiş bulunmaktadır. Ayrıca bu sorunların çözümü için iki önemli nokta üzerinde durulmuştur. Üzerinde durulmuş olan bu noktalara göre, sosyo-ekonomik kırsal ormancılık sorunlarının çözüm şeklini şu şekilde vermek mümkündür: "Orman Bakanlığı ana hizmet birimleri içerisinde, Genel Müdürlük olarak yeniden kurulmuş olan, Orman Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü "ORKÖY"; Türkiye'ye özgü sosyal ormancılık uygulamalarını yapacak şekilde örgütlendirilmeli, ayrıca parasal kaynaklar ve yönetsel konular açısından etkin ve işler hale getirilmelidir. Bunun yanında ORKÖY ün yapacağı sosyal ormancılık çalışmaları içerisinde TOPLUM ORMANCILIĞI'nın uygulama imkanları araştırılmalı ve bu suretle orman köylüsünün orman işletmeleri üzerinde yük olarak gözüken zati yapacak ve yakacak odun talepleri, ortadan kaldırılmaya çalışılmalıdır.

KAYNAKÇA

BECKER, M. 1991, Development, Importance and Support of Communal Forestry In Germany, Kırsal Kalkınma ve Halk Ormancılığı Semineri Tebliği, Ankara

OHE, W. 1991, Socio-Economic Surveys as an Essential Source of Basic Information for Deciding on Social Forestry Acticities in Forest Villages, Kırsal Kalkınma ve Halk Ormancılığı Semineri Tebliği, Ankara

ÖZDÜNMEZ, M. ve Arkadaşları 1989, Ormancılık Politikası Ders Kitabı, İ.Ü. Orman Fakültesi Yayınları, İ.Ü. Yayın No: 3553, O.F. Yayın No: 401, İstanbul

PANDEY, S. ve YADAMA, G. 1990, Conditions for Local Level Comminity Forestry Action a Theoretical Explanation, Mountain Research and Development., Vol: 10, No: 1, Davis, USA

TOLUNAY, A. 1991, a, Orman Köylerinde Tipik Arazi Kullanımı, Orman Mühendisliği Dergisi, Yıl: 28, Sayı: 11, ankara

TOLUNAY, A 1991 b, Batı Karadeniz Bölgesinde Uygulanabilecek Sosyal Ormancılık Modelleri, Fidan Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 48 Ankara

TOLUNAY, A. 1992, Türk Ormancılığında Sosyal Yaklaşımlar ve Orköy ile Sosyal Ormancılığın Çeşitli Açılardan Analizi, Orman Mühendisliği Dergisi, Yıl: 29, Sayı: 1, Ankara.